

socialmedicinsk tidskrift

Sjuttioförsta årgången häfte nr 4 1994

Redaktion:

Claes-Göran Westrin, redaktör och ansvarig utgivare
Ann Appelgren, redaktionssekreterare
Elisabeth Natt och Dag, expedition

Redaktionsutskott:

Erik Allander, professor i socialmedicin, Huddinge
Peter Allebeck, professor i socialmedicin, Göteborg
Per Bjurulf, professor i socialmedicin, Linköping
Arne Borg, f d direktör Äldrecentrum, Stockholm
Lars-Olov Bygren, professor i socialmedicin, Umeå
Jan Ekholm, professor i medicinsk rehabilitering, Stockholm
Axel Fugl-Meyer, professor i medicinsk rehabilitering, Umeå
Axel Gisslén, kommunalråd, Örebro
Gunnar Grimby, professor i medicinsk rehabilitering, Göteborg
Sven-Olof Isacson, professor i socialmedicin, Malmö
Leif Svanström, professor i socialmedicin, Stockholm
Gösta Tibblin, professor i allmänmedicin, Uppsala

Vad bestämmer våra levnadsvanor?

Detta nummer av Socialmedicinsk tidskrift är ett temanummer om nuvarande kunskaper om vad som bestämmer våra levnadsvanor. Det bygger på ett seminarium som Riksbankens Jubileumsfond anordnade i riksdagshuset i februari 1993. I seminariet deltog nordiska forskare och svenska riksdagsledamöter.

Temanumret utgörs av två delar. Den första och dominerande delen utgörs av en presentation av seminariet "Vad bestämmer våra levnadsvanor?" som anordnades av Riksbankens Jubileumsfond den 17 februari 1993. Seminariet ägde rum i Riksdagshuset och deltagare var forskare från de nordiska länderna samt svenska riksdagsledamöter. Jubileumsfonden har särskilda områdesgrupper som försöker stimulera forskningen inom vissa områden. En sådan områdesgrupp sysslar med komparativ forskning om samhällsförändringar och dess betydelse för utbildning, välfärd, folkhälsa m m. Ur folkhälsosynpunkt är våra levnadsvanor av central betydelse. Trots detta är kunskaperna om vad som bestämmer våra levnadsvanor begränsade.

Östeuropas ekonomiska och politiska sammanbrott är ett aktuellt exempel på dramatiska samhällsförändringar som också får betydelse för levnadsvanorna. Vår egen ekonomis ökande utlandsberoende, förändring av branch-

och yrkesstrukturer, de svenska kvinnornas i ett internationellt perspektiv rekordhöga arbetslivsdeltagande, arbetslösheten, etermediernas allt viktigare roll för normbildning och idealbildning för de unga, diskussionerna om formerna för och omfattningen av socialpolitiken - alla är de faktorer som i varierande grad har betydelse för våra livschanser och därmed också för våra levnadsvanor (rök- och alkoholvanor, knarkanvändning, kostvanor, motionsvanor, sexualvanor etc).

Låt mig ta ett par exempel. Var tionde dödsfall bedöms ha samband med tobaksrökning. 10-15% av all cancer (vi har 40.000 nya cancerfall per år) anses främst bero på rökning. Alkoholvanor grundläggs tidigt. De medicinska och sociala skadorna är enorma. På en akutmottagning inom kroppssjukvården har ca 20% av patienterna alkoholproblem, på en psykiatrisk mottagning omkring 40%.

Bland ungdomar i 15-årsåldern har vi under senare år kunnat notera en ökad frekvens alkoholkonsumenter och rökare och en minskande andel som motiverar regelbundet. Efter en mycket positiv utveckling under 1970-talet och en bit in på 1980-talet är utvecklingen nu negativ.

Det här visar att levnadsvanorna inte är stabila över tiden och att de uppenbarligen är känsliga för faktorer i samhället. Dessa måste vi försöka identifiera om vi ska kunna förhindra den mycket omfattande ohälsa som kan förklaras av hälsofarliga levnadsvanor.

Det är naturligtvis naivt att tro att vi i ett fritt, marknadsstyrkt, demokratiskt samhälle kan få bort all ohälsa som beror på felaktiga levnadsvanor. Men det är lika naivt att tro att alla människor, barn som vuxna, klarar av att välja så riskfria levnadsvanor som möjligt utan stöd från den sociala omgivningen i vid bemärkelse. Med detta menar jag t ex lagstiftning, prissättning, normer, förebilder, massmedial påverkan, attityder inom hälso- och sjukvården och utbildningens innehåll.

Olika aktörer har var och en sin förklaring till vad som styr våra levnadsvanor och står kanske även till tjänst med enkla förslag på hur de ska kunna påverkas på bästa sätt. I ungefär 25 år har jag arbetat inom den förebyggande medicinen, praktiskt och med forskning. Jag konstaterar att det finns, och har funnits, en mängd program som genomförts för att påverka t ex rökvanor, alkoholvanor och kostvanor. Ofta är dessa program inte baserade på den empiri som redan finns. Regeln är att man genomför förebyggande program utan att följa upp dem och se om de ger effekt. Eftersom vi fortfarande saknar kunskaper om hur vi bäst skall medverka till att befolkningen har så ofarliga levnadsvanor som möjligt, borde varje program utnyttjas för att generera ny kunskap.

Idén med seminariet i Riksdagshuset var att det skulle ge en kick till ett antal forskare, riksdagsledamöter och andra att fundera över hur de här kunskapsluckorna skulle kunna fyllas. Vilka frågor är mest angelägna att besvara? Vilka forskare är intresserade av dessa frågor och hur skall de samarbeta?

Seminariet bestod av två huvuddelar - inledande föredrag och diskussion. Den inledande delen utgjordes i sin tur av *tre* föredrag a) vad som förklarar *debuten* av våra levnadsvanor, b) vad som *vidmakthåller* och c) vad det är som gör att vi kan *bryta* ohälsosamma levnadsvanor. Till vart och ett av dessa tre föredrag hade en "opponent" inbjudits som hade fria händer att kritisera föregående föredrag samt redovisa egna synpunkter och värderingar.

Den andra delen av detta temanummer utgörs av två artiklar - en om alkohol (Hanson) och en om etik (Hermerén). Dessa artiklar är bearbetningar av inlägg som författarna bidrog med vid symposiet "Att påverka levnadsvanor: Får man?, Skall man?, Kan man?" vid Svenska Läkaresällskapets Riksstämma 1993.

Den första artikeln utgör en aktuell kunskapsöversikt avseende en del av de levnadsvanor som diskuterades vid Jubileumsfondens seminarium - alkoholdrickandet. Den andra artikeln belyser viktiga etiska synpunkter på det preventiva arbetet - något som kom i skymundan vid seminariet i Riksdagshuset.

Samtliga författare ansvarar själva för sina bidrag under det att jag ansvarar för sammanfattningen av diskussionen efter seminariet i Riksdagshuset.

Sven-Olof Isacsson

Gästredaktör för detta nummer är Sven-Olof Isacsson, professor i socialmedicin vid Lunds universitet och överläkare vid Malmö Allmänna Sjukhus. Isacsson är medlem av Jubileumsfondens områdesgrupp för komparativ forskning om samhällsförändringar och svarade för detaljplaneringen av seminariet och var moderator för seminariet tillsammans med före detta stadsrådet Gertrud Sigurdsen.

Temanumret har möjliggjorts genom ekonomiskt stöd från Riksbankens Jubileumsfond.